

20.01.2026

Literaturoznawstwo

NA NOWO (OD)CZYTANE. O pisarstwie Michała Kaziowa w kontekście zmiany linii życia

Autor/Redaktor: Marta Barbara Bolińska

ISBN: 978-83-68637-06-9

Publikacja dr hab. Maty Bolińskiej to książka ciekawa i inspirująca zarówno dla naukowców różnych dziedzin i dyscyplin, ale także czytelników po prostu szukających informacji o losach osoby wyjątkowej, twórczej, a dotkniętej niepełnosprawnością. To monografia, którą czytać będą z pewnością studenci różnych kierunków, do wykorzystania m.in. jako wzorzec interdyscyplinarnych badań nad tekstami kultury z zakresu *disability studies*. Jest to książka potrzebna i aktualna. W pełni zasadnym i wartym docenienia jest podejmowanie takich badań, których efekty oddane są w ręce czytelników w formie książki Marty Bolińskiej pt. *NA NOWO (OD) CZYTANE. O pisarstwie Michała Kaziowa w kontekście zmiany linii życia*.

Z recenzji dr hab. Katarzyny Drąg, prof. UPJPII

Recenzowane dzieło zawiera wielość wątków z pogranicza i otoczenia samego literaturoznawstwa, językoznawstwa i pedagogiki. Czytelnik znajdzie tu wątki psychologiczne, socjologiczne, kulturoznawcze, historyczne, a także analizy metodologiczne i epistemologiczne. O czymś życiu, szczególnie tak niezwykłym, jak losy Michała Kaziowa, można pisać na wiele sposobów wybieranych przez biografów. Trudno jednak określić rozprawę Marty Bolińskiej mianem opowieści biograficznej. Tutaj prezentacja osoby bohatera jest punktem centralnym oczywiście, ale bardzo szeroko zarysowanego pola kontekstów. Wszystkie etapy przemian bohatera w toku życia ukazane są w wybranej ramie teoretycznej, koncepcyjnej, a także metodologicznej.

Z recenzji dr hab. Krzysztofa Gurby, prof. UKEN

Michał Kaziów przyszedł na świat 13 września 1925 roku w Koropcu, zmarł 6 sierpnia 2001 roku w Zielonej Górze. W 2025 roku przypada setna rocznica jego urodzin.

Jako dwudziestolatek stracił wzrok i obie ręce. Jako niespełna trzydziestolatek i pierwszy człowiek na świecie nauczył się czytać pismo brajlowskie górną wargą. Jako prawie pięćdziesięcolatek został pisarzem. Życiowe doświadczenia i dokonania Kaziowa zestawiano z biografią amerykańskiej działaczki społecznej Helen Keller, która jako osoba głuchoniewidoma, dzięki współpracy z Anne Sullivan, znalazła skuteczny sposób na komunikację ze światem. Kaziów również pokonał wiele trudności i niesprzyjających okoliczności życiowych, co utrwalił w literaturze. Życie i dokonania pisarza stały się przedmiotem zainteresowania badaczy i interpretatorów jego twórczości. Warto przypomnieć choćby księgi zbiorowe *Michał Kaziów. W 70. rocznicę urodzin* pod redakcją Emilii Ćwilińskiej (1995) czy *Wywiedzione z losu* pod redakcją Małgorzaty Mikołajczak (2001). W 2019 roku powstała obszerna praca Roberta Rudiaka pt. *Fenomen Michała Kaziowa. Monografia*.

Historia Michała Kaziowa, ujęta przez niego samego w kilkudziesięciu opowieściach, stała się przedmiotem uwagi w rozprawie Marty Bolińskiej *Na nowo (od)czytane. O pisarstwie Michała Kaziowa w kontekście zmiany linii życia* (Kraków 2025). Osadzono ją w trzech wymiarach: procesie stawania się pisarzem (Ślęzak 2009), tworzeniu autoportretu etopeicznego i prozopograficznego (Głowiński 1997) oraz uaktywnieniu się w jego twórczości cech skryptu generatywnego (Erikson 1950 i in.). Wypada dodać, że we wspomnianych kontekstach o twórczości Kaziowa jeszcze nie pisano. Rozprawa jest pierwszą tego typu publikacją.

U podstaw wyboru ścieżki metodologicznej stanęła chęć pogłębionego rozumienia tekstów, kultury oraz ludzkiej egzystencji. Zasada koła hermeneutycznego umożliwiła przyjęcie założenia, że zrozumienie zmian w linii życia (syndrom Paula Gauguina), istoty tekstów oraz procesu kształtowania się warsztatu pisarza wymaga z jednej strony przyjrzenia się ich szczegółowym realizacjom, z drugiej zaś wiedza o nich rodzi potrzebę odwołania się do kontekstu całego życia i wszelkich uwarunkowań jego przebiegu. Za ramę teoretyczną przyjęto koncepcję postawy autobiograficznej Małgorzaty Czermińskiej (Czermińska 2000) wykorzystaną w duchu hermeneutyki (Gadamer 1993; Heck 2001, s. 23–121; Markowski 2006, s. 175–195; Żurko 2008, s. 105–115). Sięgnięto także do teorii ugruntowanej, disability studies, modelu skryptu generatywnego i innych. Ze względu na charakter poszczególnych części pracy przyjęto m.in. ujęcia socjologiczne, historyczne, psychobiograficzne. Uwzględniono oczywiście fakt, że literaturocentryczna postawa badawcza pozwala głównie na wskazanie tego, co zawierają utwory, a więc w analizie zarejestrowano m.in. to, w jaki sposób ukształtowana jest narracja, jaką pozycję przyjmuje osoba narratora, czym charakteryzuje się język osoby opowiadającej, jakie tematy dominują w wypowiedziach, w jaki sposób przedstawiana jest przestrzeń itp. (Heck 2012). Niemniej, zgodnie z tendencją podejścia interdyscyplinarnego, wzięto również pod uwagę zjawiska społeczne i kulturowe, w tym wybrane zagadnienia dotyczące kategorii pamięci (np. autobiograficznej, komunikatywnej, kulturowej) i tożsamości (Julkowska 2018).

Za ważny cel niniejszego opracowania obrano prześledzenie sposobu opisywania zmagających się z traumą i niepełnosprawnością na kartach prozy Michała Kaziowa oraz starań o godność i pełnowartościowość własnego życia. Przyjęto więc, że znajomość biografii autora może przyczynić się do zrozumienia istoty jego pisarstwa. Podejście to, zaczerpnięte z myśli Leslieego Fiedlera, pozwoliło dostrzec znaczenie nierozzerwalności związku życia Kaziowa z jego twórczością. Zdaniem amerykańskiego krytyka życie pisarza dopiero w połączeniu z dziełem tworzy pełny jego sens (Fiedler 1972, s. 307).

Badania wykazały, że na spuściznę artystów należy przede wszystkim spojrzeć po kącie tego, w jakim stopniu następuje „określenie i stworzenie osobowości w sensie głębszym, niż może to kiedykolwiek osiągnąć ktoś, kto nie jest artystą” (Fiedler 1972, s. 307). I nie chodzi tu o każdy drobiazg związany z życiem czy dorobkiem, lecz o to, co wpływa na rozpoznawalność prac, na indywidualnie ukształtowany styl osobniczy (idiolekt), na jedyną w swoim rodzaju „dykcję” artystyczną, czyli to, co odróżnia artystę od innych, co pozwala zidentyfikować twórcze ujęcia rozmaitych zagadnień, czy też to, co świadczy o niepowtarzalnym klimacie utworów. U podstaw tej odmienności znajduje się tzw. sygnatura, czyli indywidualny sposób odbierania i kreowania świata, pomysł na budowanie portretów (sylwetek) bohaterów, sugestywność opisu zdarzeń, włączanie w narrację własnych przemyśleń, przeżyć i doświadczeń, charakterystyczna jakość wyrażania emocji.

Na związek wagi biografii pisarza z dziełem wskazuje również antropolog kultury Dariusz Czaja, który dowodzi, że „oddzielenie [...] tekstu od autora nie ma żadnego sensu” (Czaja 2004, s. 11), ponieważ – w sumie – w każde dzieło wpisane jest autorskie ja. Pisarz w akcie twórczym sięga po tematy i opracowuje zagadnienia, które łączą się z jego odbiorem świata. Rzecz w tym „by tak umieścić siebie w tekście, aby z jednej strony wiadomo było zawsze, kto mówi, skąd i dlaczego, ale jednocześnie, by autor nie przesłaniał «rzeczy», o której mowa” (Czaja 2004, s. 12).

Warto dodać, że na Kongresie Światowej Rady Pomocy Niewidomym w 1954 roku w Paryżu przypadek Michała Kaziowa (1925–2001) stał się precedensem. Obecni na spotkaniu specjaliści zajmujący się rehabilitacją inwalidów wojennych uznali dotychczasowe sposoby pracy z okaleczonymi kombatantami za mało skuteczne. Poszukiwano nowych form i metod pracy z osobami poszkodowanymi w wyniku działań zbrojnych, w tym z tymi, które utraciły wzrok i ręce. Postawa Kaziowa była inspiracją do sięgania po nowe formy i możliwości usprawniania funkcjonowania weteranów ze sprzężeniami, by mogli samodzielnie egzystować i nie doświadczać wykluczenia społecznego (Lejzerowicz 2015 s. 99–106).

Marta Bolińska – doktor habilitowana, prof. UJK w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach (Zakład Badań Kulturowych); literaturoznawca, tyflopédagog, psychotraumatolog. Autorka dziesięciu książek (m.in. *Przez „Świat Młodych” do*

literatury. O prozie Janusza Domagali, Kielce 2004; Zdarzenia niepunktualne. Biograficzny i antropologiczno-kulturowy kontekst opowieści o biegu ludzkiego życia w prozie Doroty Terakowskiej, Kielce 2013) oraz blisko 200 artykułów naukowych. Główne zainteresowania badawcze: literatura współczesna, historia radia, neuronauki. Kierownik projektu *Galeria postaci. Mapa miejsc. Edmundowi Niziurskiemu w 100. rocznicę urodzin* (dofinansowanego ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach programu Doskonała Nauka II – Wsparcie konferencji naukowych).

Spis treści

Wprowadzenie 7

Rozdział 1 Kował własnego losu. O budowaniu warsztatu i roli pisarza 19

1.1. Narodziny do twórczości 25

1.1.1. Kształtowanie się (warsztatu) pisarza 26

1.1.2. O istocie subprocesów 27

1.2. Przebieg procesu „stawania się”, czyli o poziomach wtajemniczenia 32

1.3. Zaistnieć. O pracy nad debiutem i karierą 34

1.4. Prolegomena do pisarstwa. Przypadek Michała Kaziowa 36

1.5. Pierwsze doświadczenia twórcze 41

1.5.1. Czas wojny 44

1.5.2. Listy i pisma 46

1.5.3 Wokół radia 47

1.5.4. Słowo – deklamacja – teatr 52

1.6. Terminowanie, dorastanie, doświadczanie 54

1.6.1. Osoby znaczące i grupy odniesienia 54

1.6.2. Społeczne uznanie 64

1.6.3. Proces przenoszenia odniesienia – zmiana grupy 71

1.6.4. Autoidentyfikacja i autodefiniowanie 76

1.6.5. Kontekst niepewności 79

1.6.6. Odkocznie, czyli poza prozą 81

1.6.7. Nie tylko nagrody (tworzenie legendy) 82

1.6.8. Wizerunek 85

1.7. Ku rekapitulacji 86

Rozdział 2 Przerwana młodość. (Auto)portret literacki 93

2.1. Perspektywa autobiograficzna 96

2.2. W stronę disability studies 98

2.2.1. Modele niepełnosprawności 100

2.2.2. O niepełnosprawności w aspekcie społecznym 104

2.2.3. Definiowanie niepełnosprawności 108

2.2.4. Wokół terminologii i unaukowienia badań 111

2.2.5. Dysfunkcje narządu wzroku w świetle literatury przedmiotu 112

2.2.6. Stereotypy i uprzedzenia 114

2.2.7. Literatura a studia o niepełnosprawności 117

2.3. Literacki obraz traumy 126

2.3.1. Rozumienie traumy 127

2.3.2. Wypadek nad Odrą 130

2.3.3. Przypadek Kaziowa 131

2.3.4. Uraz i jego konsekwencje 134

2.4. O oswajaniu niepełnosprawności – rola opowieści 141

2.4.1. Utrata sprawności 143

2.4.2. Oczekiwanie poprawy 145

2.4.3. Lament 151

2.4.4. Obrona zdrowia 155

2.4.5. Stany neurotyczne 160

2.4.6. Przystosowywanie się	161
2.5. Terapia narracyjna i inne techniki	165
2.6. Podsumowanie	170
Rozdział 3 W zgodzie ze sobą. Skrypt generatywny	179
3.1. O dorosłości i generatywności w pisarstwie Michała Kaziowa	183
3.2. Pamięć autobiograficzna	185
3.3. O pamięci zbiorowej	187
3.4. Kręgi dzieciństwa a bieg życia	189
3.5. Kategoria miejsca	195
3.6. Skryptorium	198
3.6.1. Wewnętrzne pragnienie	199
3.6.2. Przywracanie poczucia godności i wartości	204
3.6.3. Generatywność narracji	214
3.6.4. Pamięć i troska	219
3.6.5. O tożsamości	228
3.7. Trójkąt autobiograficzny	237
3.8. Tematy i wątki	240
3.9. Znaczenie narracji (dla) Kaziowa	249
3.10. Refleksje i konkluzje	251
Zamiast zakończenia	255
Droga do twórczości	256
Kulturowe aspekty niepełnosprawności	258
Generatywność	261
Mapa biograficzna	266
Bibliografia	275
Netografia	299
Spis fotografii	301

Streszczenie 303

Abstract 307

Table of contents 310

Zusammenfassung 313

Inhaltsverzeichnis 315

Резюме 31

Зміст 322

Indeks 326

Strony: 332

Linki:

- <http://libron.pl/katalog/czytaj/id/482>

Słowa kluczowe: disability studies, Michał Kaziów

Opublikował: Magdalena Płusa